

De Relatie tussen Gezinssamenstelling, Kwaliteit Ouder-kind Relatie en Sociale Angst bij Adolescenten

Saida Laurentzen (s4423933)

Masterthesis

Docent: Lisan Henricks

Faculteit der Sociale Wetenschappen, Psychologie

Radboud Universiteit Nijmegen

Datum: 21-07-2019

Samenvatting

Sociale angst komt veel voor onder adolescenten en ouders lijken hierin een belangrijke rol te spelen. Tegenwoordig zijn veel adolescenten het slachtoffer van ouders die gaan scheiden dus is het van belang om te onderzoeken hoe dit samenhangt met de rol van ouders op sociale angst. Er is daarom in deze studie onderzoek gedaan naar de relatie tussen gezinssamenstelling en sociale angstklachten en de relatie tussen beleving over scheiding (bestaande uit bewustzijn over conflict en loyaliteitsproblemen naar ouders) en sociale angstklachten, waarbij kwaliteit van ouder-kind relatie (vader/moeder) zijn meegenomen als mediators. Er hebben 38 mannelijke en 60 vrouwelijke adolescenten tussen de 12 en 18 jaar deelgenomen aan dit online vragenlijsten-onderzoek. Uit de mediatie-analyses blijkt dat er geen verband bestaat tussen gezinssamenstelling en sociale angstklachten en ook geen verband tussen beleving over scheiding en sociale angstklachten. Bovendien blijkt dat ouder-kind relatie (vader/moeder) geen mediërende rol heeft in beide relaties. Overigens is er wel een significant negatief verband gevonden tussen kwaliteit moeder-kind relatie en sociale angstklachten en tussen beleving over scheiding en kwaliteit vader-kind relatie. Deze resultaten dragen bij aan de kennis over het effect van een scheiding op adolescenten. Deze geven een indicatie dat er in toekomstige behandeling van sociale angst onder adolescenten rekening gehouden dient te worden met onder andere kwaliteit van ouder-kind relatie.

Keywords: gezinssamenstelling, gescheiden ouders, kwaliteit ouder-kind relatie, beleving over scheiding, loyaliteitsproblemen, bewustzijn over conflict, sociale angstklachten

Sociale angst is veelvoorkomend en wordt gekenmerkt door intense angst voor vernedering, schaamte en negatieve beoordeling door anderen in sociale situaties. Hierbij heeft men de neiging om de gevreesde (sociale) situaties te vermijden (Kashdan & Herbert, 2001). Onderzoek naar sociale angst is veel uitgevoerd binnen de volwassendoelgroep, maar minder onderzocht bij adolescenten (Kashdan & Herbert, 2001). Echter is sociale angst bij adolescenten een veelvoorkomend fenomeen wat maakt dat dit een dwingend onderzoeksonderwerp is. De adolescentie kan omschreven worden als een kritische periode voor de ontwikkeling van sociale vaardigheden en de identiteit. Tegelijkertijd is er in de adolescentie een toename van angst om negatief beoordeeld te worden door leeftijdsgenoten en een toename van psychosociale problemen zoals sociale angst, dat voor een deel te wijten is aan de veranderingen die plaatsvinden in de wereld van een adolescent (Kashdan &

Herbert, 2001; Kessler, Avenevoli & Merikangas, 2001; Mak, Fosco & Feinberg, 2017).

In deze periode van de adolescentie waarin stressvolle veranderingen plaatsvinden, is de ouder-kind relatie zeer relevant (Bos, Gelderen & Gartrell, 2015). Uit onderzoek is gebleken dat het hebben van een positieve relatie met ouders als adolescent gerelateerd is aan het psychologische welzijn van adolescenten (Bos, et al, 2015). De kwaliteit van de ouder-kind relatie is gebaseerd op de mate waarin beide partijen zich geliefd en gehecht voelen (Boutelle, Eisenberg, Gregory, & Neumark-Sztainerd, 2009).

Daarnaast blijkt uit onderzoek dat goede kwalitatieve relaties met significante anderen zoals vaders en moeders sociaal angstige adolescenten kunnen stimuleren om deel te nemen aan sociale situaties en daardoor de sociaal angstige gevoelens kunnen reduceren (Van Zalk & Van Zalk, 2015). Overigens voorspelt de mate van afwijzing van de vader een toename in sociale angst bij adolescenten (Mak, et al, 2017). Daarnaast hebben Akinsola en Udoka (2012) in hun onderzoek uitgewezen dat ook een toegewijde opvoedingsstijl van ouders de sociale angst bij adolescenten kan bevorderen. Daarentegen blijkt uit ander wetenschappelijk onderzoek dat ouders als een soort buffer kunnen fungeren: meer steun van ouders is gerelateerd aan minder sociale angst bij adolescenten die weinig steun krijgen van vrienden (McDonald, Bowker, Rubin, Laursen & Duchene, 2010). Dus de kwaliteit van een ouder-kind relatie speelt een belangrijke en mogelijk zelfs een beschermende rol in sociale angstklachten bij adolescenten.

Er is al veel onderzoek gedaan naar de samenhang tussen de kwaliteit van een ouder-kind relatie en sociale angst, maar dit is nog weinig onderzocht in het kader van gezinssamenstelling (gescheiden ouders/ niet gescheiden ouders). In het jaar 2016 alleen maakten meer dan 53 duizend kinderen mee dat hun ouders uit elkaar gingen (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2018). Uit onderzoek blijkt dat een veranderende ouderlijke relatie, zoals een scheiding, een negatief effect kan hebben op de relatiekwaliteit tussen ouder en kind. Deze verslechtering van ouder-kind relatie voorspelt meer internaliserende problemen bij kinderen (Silverstein, Conroy, Wang, Giarrusso & Bengston, 2002). Bovendien heeft onderzoek van Lansford (2009) uitgewezen dat kinderen van gescheiden ouders een hoger risico hebben om internaliserende problemen te ontwikkelen en hierdoor meer problemen kunnen ervaren in sociale relaties in tegenstelling tot kinderen waarvan de ouders niet gescheiden zijn. Daarom is het van belang om in deze studie als eerste onderzoeksvraag te bestuderen: Wat is de relatie tussen gezinssamenstelling en sociale angstklachten en medieert kwaliteit ouder-kind relatie deze relatie? Er wordt verwacht dat adolescenten met gescheiden ouders meer sociale angstklachten ervaren en dat deze relatie wordt bepaald door een

slechtere kwaliteit van ouder-kind relatie (vader/moeder) (Silverstein, et al, 2002; Lansford 2009).

Echter, niet iedere scheiding is hetzelfde, dus het is noodzakelijk dat er rekening wordt gehouden met hoe het kind de scheiding ervaart. Het blijkt bijvoorbeeld dat ouderlijke conflicten meer negatieve effecten kunnen hebben op kinderen dan de scheiding zelf (Donker, 2016). De negatieve beleving over de scheiding, in het specifiek een vechtscheiding, kan dus mogelijk een betere voorspeller van sociale angst zijn dan puur de scheiding zelf. Twee factoren die een mogelijke rol spelen in de negatieve beleving over de scheiding zijn *bewustzijn van conflict* en *loyaliteitsproblemen naar ouders*. In deze studie wordt met het bewustzijn van het conflict de perceptie van de adolescent bedoeld over de mate van ouderlijke conflicten. Ouderlijke conflicten gaan vaak samen met loyaliteitsproblemen naar beide ouders toe doordat zij zich gedwongen voelen om tussen hun ouders te kiezen bij conflicten (Amato & Afifi, 2006). Hoewel er empirisch bewijs is voor een verhoogde kans op loyaliteitsproblemen en internaliserende problemen bij kinderen wanneer er sprake is van ouderlijke conflicten rondom scheiding, blijft het aantal studies hiernaar beperkt (Maas, 2016).

Uit onderzoek is al wel gebleken dat adolescenten uit gescheiden gezinnen meer ouderlijke conflicten en loyaliteitsproblemen ervaren dan jongeren uit intacte gezinnen en dat dit kan zorgen voor meer internaliserende problemen (Donker, 2016). Een verklaring hiervoor zou de systeemtheorie van Ludwig van Bertalanffy kunnen zijn (Von Bertalanffy, 1968). Deze theorie stelt dat geen enkel individu los geplaatst kan worden van zijn/haar systeem. Negatieve veranderingen in het ouder-subsysteem zullen ongetwijfeld ook een impact hebben op het kind-systeem. Een scheiding is een negatieve verandering in het ouder-subsysteem en het ontstaan van loyaliteitsproblemen zou hiervan de impact kunnen zijn op het kind-systeem. Het fenomeen waarbij het kind als het ware tussen twee partijen in komt te staan, wordt triangulatie genoemd (Maas, 2016). Er ontstaat druk om loyaal te moeten zijn aan de ene ouder en ontrouw aan de andere ouder (Afifi & Schrodt, 2003). Indien het kind loyaal is aan de ene ouder, zal dit hoogstwaarschijnlijk een positief effect hebben op de kwaliteit van die ouder-kind relatie. Daartegenover staat dat het ontrouw zijn aan de andere ouder, hoogstwaarschijnlijk een negatief effect zal hebben op de kwaliteit van deze ouder-kind relatie (Afifi & Schrodt, 2003). Bovendien blijkt dat loyaliteitsproblemen kinderen veel stress geven en zouden kunnen leiden tot internaliserende problemen en afwijkend gedrag bij adolescenten (Donker, 2016).

Daarnaast blijkt dat de perceptie over ouderlijke conflicten negatief samenhangt met

het zelfvertrouwen van adolescenten (Zaalberg, 2008), een factor die negatief gerelateerd is aan sociale angstklachten (Seema & Kumar, 2017). Bovendien is uit recent onderzoek gebleken dat blootstelling aan ouderlijke conflicten verband houdt met een toename in de perceptie van dreiging bij adolescenten, waardoor hun risico op sociale angstklachten toeneemt (Weymouth, Fosco, Mak, Mayfield, LoBraico & Feinberg, 2019). Dit kan volgens Weymouth en collega's (2019) verklaard worden doordat adolescenten die worden blootgesteld aan ouderlijke conflicten, deze conflicten ervaren als bedreigend voor hun welzijn of voor die van hun familie. Deze blootstelling aan dreigende stimuli verhogen op hun beurt het risico dat adolescenten zorgen en angsten ervaren over de sociale context met leeftijdsgenoten, wat gerelateerd is aan sociale angst. Dit gaat samen met de perceptie van minder steun van vrienden en toegenomen gevoelens van eenzaamheid en betrokkenheid bij antisociale leeftijdsgenoten (Weymouth, et al, 2019). Deze bevindingen worden ondersteund door de hechtingstheorie van Bowlby (1973). Deze theorie beweert dat adolescenten interne werkmodellen ontwikkelen in hun relatie met hun ouders die invloed kunnen hebben op de voorstelling die de adolescent van zichzelf heeft. Bovendien kunnen deze ontwikkelde interne werkmodellen ook de verwachtingen, met betrekking tot sociale relaties, van de adolescent beïnvloeden wanneer zij interacteren met leeftijdsgenoten (Bowlby, 1973; Ainsworth, 1989).

Dus een negatieve beleving over scheiding (bestaande uit bewustzijn van conflict en loyaliteitsproblemen naar ouders), lijkt een belangrijke voorspellende rol te hebben in relatie tot sociale angstklachten bij adolescenten. Overigens is eerder benoemd dat een veranderlijke ouderlijke relatie, zoals een (vecht)scheiding (dat vaak gepaard gaat met ouderlijke conflicten en loyaliteitsproblemen), een negatief effect kan hebben op de kwaliteit van ouder-kind relatie (Silverstein, et al, 2002). Er wordt daarom binnen de subgroep adolescenten met gescheiden ouders ook antwoord gezocht op een tweede onderzoeksvraag, namelijk: Wat is de relatie tussen beleving over scheiding (bewustzijn over conflict en loyaliteit naar ouders) en sociale angst en medieert kwaliteit van ouder-kind relatie deze relatie? Er wordt verwacht dat hoe negatiever de beleving over scheiding (meer ervaren conflicten en loyaliteitsproblemen), hoe meer sociale angstklachten een adolescent ervaart en dat een lage kwaliteit van ouder-kind relatie (vader/moeder) deze relatie medieert (Donker, 2016; Zaalberg, 2008; Seema & Kumar, 2017; Weymouth et al, 2019).

In deze studie wordt er dus antwoord gezocht op twee onderzoeksvragen waarbij er gekeken wordt naar de relatie tussen gezinssamenstelling, sociale angstklachten en kwaliteit ouder-kind relatie en naar de relatie tussen beleving over scheiding (bewustzijn over conflict en loyaliteit naar ouders), sociale angstklachten en kwaliteit ouder-kind relatie. Het

wetenschappelijke belang van dit onderzoek is de kennis vergroten omtrent sociale angst onder adolescenten en de factoren waarmee dit samen kan hangen. In de wetenschap begrijpen we nog niet helemaal wat de effecten van een scheiding zijn op adolescenten. Daarom worden in deze studie zowel de objectieve vorm (gescheiden/ niet gescheiden) als de subjectieve vorm (beleving over scheiding) van scheiding meegenomen. Bovendien is het maatschappelijke belang dat adolescenten met sociale angstklachten mogelijk beter begrepen worden op basis van de verworven kennis. Met behulp van deze kennis kan er in behandeling van sociale angstklachten rekening gehouden worden met verscheidene (onderzochte) factoren, zoals ouder-kind relatiekwaliteit, gezinssamenstelling en subjectieve beleving over scheiding van de adolescent, die hierin mogelijk een rol spelen.

Methode

Deelnemers

Volgens de G-poweranalyse zijn er 154 proefpersonen nodig voor dit onderzoek (Faul, Erdfelder, Lang, & Buchner, 2009). In totaal hebben er 176 proefpersonen deelgenomen aan dit onderzoek. Echter, hiervan hebben er 77 proefpersonen uit de sample verwijderd moeten worden, omdat zij de vragenlijst niet volledig hadden ingevuld. Daarnaast is er nog één proefpersoon verwijderd, omdat deze een leeftijd van 19 jaar had en deze leeftijd buiten de gekozen steekproef viel.

De steekproef die uiteindelijk meegenomen is in de analyses bedraagt 98 proefpersonen en bestaat uit 38 mannelijke en 60 vrouwelijke adolescenten. De minimumleeftijd van de steekproef is 12 jaar en de maximumleeftijd is 18 jaar. De gemiddelde leeftijd van de proefpersonen is 16.16 jaar met een standaarddeviatie van 1.64 jaar. De proefpersonen beheersen allen de Nederlandse taal en hebben vrijwillig en anoniem deelgenomen aan het onderzoek. De proefpersonen zijn geworven uit de algemene populatie van adolescenten met verschillende middelbaaronderwijsniveaus (VMBO-T, Havo, Vwo, Gymnasium) en een aantal adolescenten met een MBO, HBO en WO onderwijsniveau. Verder is bekend dat er 72 proefpersonen uit gezinnen komen waarvan de ouders niet gescheiden zijn en 20 proefpersonen waarvan de ouders wel gescheiden zijn. Bovendien is er bij 3 proefpersonen de moeder en bij 3 proefpersonen de vader overleden.

Materialen

Het onderzoeksmateriaal bestaat uit online vragenlijsten die zijn samengevoegd in het programma Qualtrics Survey Software (Snow, 2012). Voorafgaand aan de vragenlijsten zijn er drie vragen gesteld over demografische gegevens met betrekking tot geslacht, leeftijd en

opleidingsniveau van proefpersonen.

De variabele kwaliteit van ouder-kind relatie werd gemeten met de Nederlandse vertaling van de Network of Relationships Inventory – Relationship Quality Version (NRI-RQV) (Furman & Buhrmester, 1985). Deze vragenlijst bestaat uit 30 zelfrapportage items over de kwaliteit van moeder-kind relatie en 30 zelfrapportage items over de kwaliteit van vader-kind relatie. Deze items zijn gescoord op een Likertschaal van *nooit of nauwelijks* (1) tot *(bijna) altijd/ heel erg* (5). Een voorbeelditem is: ‘Hoe vaak prijst je moeder/vader je om hoe je bent?’ De negatieve items zijn gespiegeld en er is een aparte totaalscore voor moeder-kind relatiekwaliteit en vader-kind relatiekwaliteit gevormd. Hoe hoger de totaalscore, hoe beter de kwaliteit van ouder-kind relatie. De betrouwbaarheid van de vragenlijst is goed met een Cronbach’s alpha van .80 (Furman & Buhrmeister, 1985). Aangezien de vragenlijst voor relatie met moeder een zwakke correlatie had met de vragenlijst voor vader ($r = .45$), is ouder-kind relatie opgesplitst gebleven in moeder-kind relatie en vader-kind relatie. In deze steekproef is de betrouwbaarheid van de NRI-QRV-moeder goed met een Cronbach’s alpha van .88. De betrouwbaarheid van de NRI-QRV-vader in deze steekproef is goed met een Cronbach’s alpha van .92.

De variabele gezinssamenstelling werd gemeten met de vraag ‘Hoe ziet jouw gezinssituatie eruit?’ Deze vraag hebben de proefpersonen aan de hand van de volgende antwoordopties beantwoord: ‘Mijn ouders zijn getrouwd (en wonen samen)’ ($n = 67$), ‘Mijn ouders wonen samen, maar zijn niet getrouwd’ ($n = 5$), ‘Mijn ouders zijn gescheiden (en waren getrouwd)’ ($n = 12$), ‘Mijn ouders zijn gescheiden (en waren samenwonend)’ ($n = 8$), ‘Mijn moeder is overleden’ ($n = 3$) en ‘Mijn vader is overleden’ ($n = 3$). Om de analyses uit te kunnen voeren, zijn deze antwoordopties ingedeeld in twee categorieën: gescheiden ($n = 20$) en niet gescheiden ($n = 78$).

De variabele mate van sociale angstklachten werd gemeten met de Nederlandse vertaling van de Social Anxiety Scale for Adolescents (SAS-A) (La Greca & Stone, 1993). Dit is een zelfrapportagelijst bestaande uit 18 items die sociale angst meten. De proefpersonen zijn gevraagd deze items te scoren op een Likertschaal van *helemaal niet* (1) tot *altijd* (5). Een voorbeelditem voor sociale angst is: ‘Ik ben bang om nieuwe dingen te doen waar andere jongeren bij zijn’. Een hoge totaalscore betekent een hoge mate van sociale angstklachten. De vragenlijst heeft een goede betrouwbaarheid met een Cronbach’s alpha van .93 (Mak et al, 2017). De betrouwbaarheid van de SAS-A in deze steekproef is ook goed met een Cronbach’s alpha van .91.

De variabele beleving over scheiding werd gemeten met de subschalen 'Frequency' en 'Triangulation' van de Children's Perception of Interparental Conflict Scale (Grych, Seid & Fincham, 1992). De subschaal 'Frequency' meet bewustzijn van conflict en de subschaal 'Triangulation' meet loyaliteitsproblemen. Deze subschalen bestaan uit respectievelijk zes items en vijf items die op een Likertschaal van *helemaal niet waar* (1) tot *helemaal waar* (5) zijn gescoord. Een voorbeelditem van de subschaal 'Frequency' is: 'Mijn ouders zijn vaak gemeen tegen elkaar, zelfs als ik in de buurt ben.' Een voorbeelditem van de subschaal 'Triangulation' is: 'Ik heb het gevoel dat ik de kant van mijn moeder of vader moet kiezen wanneer zij ruzie hebben.' Er moesten eerst een drietal items (1, 5, 8) gespiegeld worden voordat er een somscore berekend kon worden. Een hoge totale somscore duidt op veel waargenomen conflicten door de adolescent en veel loyaliteitsproblemen. De vragenlijst heeft een goede betrouwbaarheid met een Cronbach's alpha van .80 (Grych, Seid & Fincham, 1992). De betrouwbaarheid van de subschalen van de CPIC in deze steekproef is ook goed met een Cronbach's alpha van .91.

Procedure

De proefpersonen zijn via middelbare scholen en het persoonlijk netwerk geworven. Voordat de vragenlijsten door jongeren tussen de 12 en 15 jaar ingevuld konden worden, diende er eerst een toestemmingsformulier door de ouders ondertekend zijn. De onderzoeker heeft vervolgens een online link gemaild naar de proefpersonen. Bij proefpersonen vanaf 16 jaar heeft de onderzoeker een directe link naar de vragenlijst gemaild. Als de proefpersonen op de link klikten, verscheen er een toestemmingsverklaring met het doel van het onderzoek en informatie over de anonieme verwerking van de gegevens. Indien de proefpersonen hiermee akkoord zijn gegaan, verschenen eerst de vragen over de demografische gegevens en hierop volgden de hierboven besproken vragen(lijsten).

Data-analyse

Deze studie heeft een niet-experimenteel onderzoeksdesign. De mate van sociale angstklachten is de kwantitatieve afhankelijke variabele. De vier kwantitatieve onafhankelijke variabelen zijn kwaliteit van moeder-kind relatie, kwaliteit van vader-kind relatie, gezinssamenstelling en beleving over scheiding (bestaande uit bewustzijn over ouderlijke conflicten en loyaliteit naar ouders). Allereerst zijn er met behulp van de beschrijvende statistiek de belangrijkste kenmerken van de variabelen in kaart gebracht. Vervolgens zijn de correlaties berekend tussen de variabelen afzonderlijk. Hierna zijn er aan de hand van het programma SPSS en de uitbreiding MACRO Process twee mediatie-analyses uitgevoerd. Aan de hand van de eerste mediatie-analyse is berekend of de variabelen kwaliteit van moeder-

kind relatie en kwaliteit van vader-kind relatie een mediërende rol hebben in de relatie tussen gezinssamenstelling en sociale angstklachten. Bovendien is er bij de sub-sample adolescenten van gescheiden ouders een mediatieanalyse uitgevoerd met de onafhankelijke variabelen beleving over scheiding (bewustzijn over ouderlijke conflicten en loyaliteit naar ouders), kwaliteit moeder-kind relatie, kwaliteit vader-kind relatie en afhankelijke variabele mate van sociale angstklachten. Alvorens de mediatie-analyses zijn uitgevoerd, zijn de assumpties continuïteit, normaal verdeeldheid, onafhankelijkheid en lineariteit gecheckt en er is bij benadering voldaan aan al deze assumpties.

Resultaten

Beschrijvende statistiek

Hieronder zijn de belangrijkste kenmerken van de variabelen die gemeten zijn op schaalniveau weergegeven in tabel 1.

Tabel 1. Descriptive statistics variabelen mediatie-analyses

	<u>n</u>	<u>Gemiddelde</u>	<u>Standaarddeviatie</u>	<u>Minimum</u>	<u>Maximum</u>
<u>Moeder-kind relatie (NRI-QRV-moeder)</u>	95	110,22	17,51	42	144
<u>Vader-kind relatie (NRI-QRV-vader)</u>	93	110,79	16,86	50	142
<u>Beleving over scheiding (CPIC)</u>	20	24,30	10,55	11	49
<u>Sociale angstklachten (SAS-A)</u>	98	36,40	10,23	19	68

Alvorens de mediatie-analyses zijn uitgevoerd, zijn de Pearson's correlaties berekend om de samenhang tussen de onafhankelijke variabelen en afhankelijke variabele onderling te berekenen. De correlatiematrix is in tabel 2 weergegeven. Er blijkt een significante relatie te bestaan tussen kwaliteit moeder-kind relatie en sociale angstklachten en vader-kind relatie en sociale angstklachten. Deze correlaties zijn negatief en hebben een matige sterkte. Dit

betekent dat een hogere kwaliteit moeder-kind relatie en een hogere kwaliteit vader-kind relatie samenhangen met minder sociale angstklachten. Daarnaast blijkt de kwaliteit vader-kind relatie een significant verband te hebben met beleving over scheiding. Dit verband is negatief en is sterk. Dit betekent dat meer waargenomen conflicten en loyaliteitsproblemen samenhangen met een lagere kwaliteit van vader-kind relatie. De overige correlaties zijn niet significant.

Tabel 2. Correlatiematrix tussen gezinssamenstelling, kwaliteit ouder-kind relatie, beleving over scheiding en sociale angstklachten

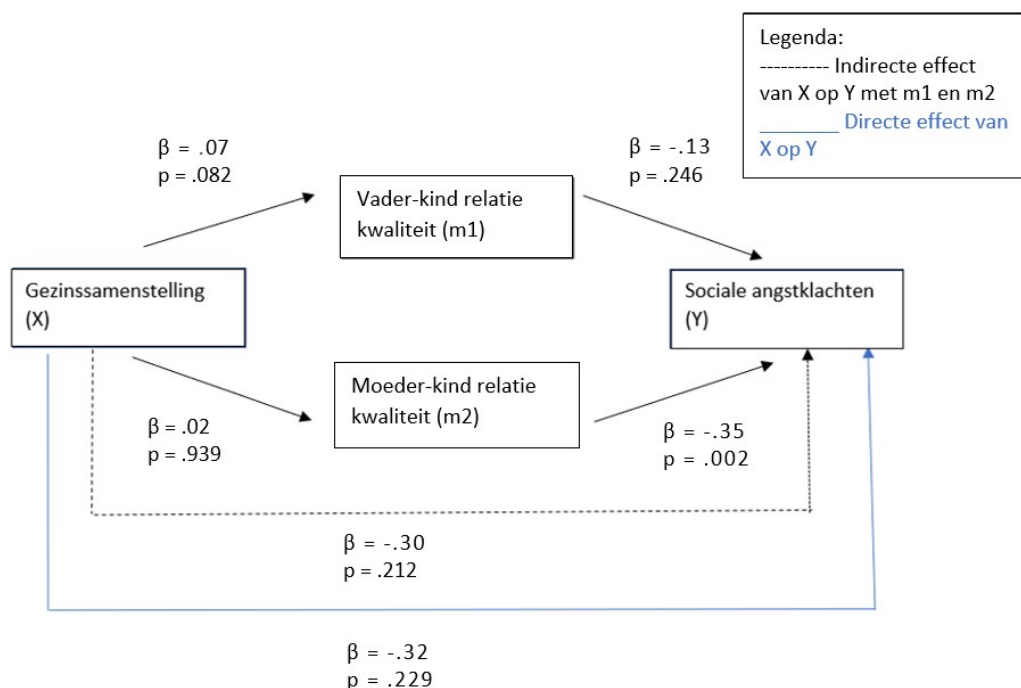
Pearson correlation	Gezinssamenstelling	Kwaliteit moeder-kind relatie	Kwaliteit vader-kind relatie	Beleving over scheiding	Sociale angstklachten
Gezinssamenstelling	-				
Kwaliteit moeder-kind relatie	-.054 n=95	-			
Kwaliteit vader-kind relatie	0.19 n=93	.446** n=90	-		
Beleving over scheiding	/	-.388 n=20	-.680** n=18	-	
Sociale angstklachten	-.094 n=98	-.454** n=95	-.267** n=93	.421 n=20	-

** Correlatie is significant op een 0.01 level

De eerste mediatie-analyse onderzocht de mediërende rol van ouder-kind relatiekwaliteit in de relatie tussen gezinssamenstelling en sociale angstklachten. Deze analyse is uitgevoerd op de 90 proefpersonen die de vragenlijst hebben ingevuld over zowel hun vader als moeder. Uit de resultaten van de eerste mediatie-analyse weergegeven in figuur 1 blijkt dat het directe effect van gezinssamenstelling op sociale angstklachten niet-significant is, $t(90) = -1.21$, $p = .229$, $b = -3.19$, $\beta = -.32$. Daarnaast blijkt dat de relatie tussen gezinssamenstelling en vader-kind relatie niet-significant is, $t(90) = .25$, $p = .802$, $b = 1.18$, $\beta = .07$. Verder toonde deze mediatie-analyse aan dat de relatie tussen gezinssamenstelling en moeder-kind relatie ook niet-significant is, $t(90) = .08$, $p = .986$, $b = .33$, $\beta = .02$. Ook tonen de resultaten aan dat (controleerend voor mediator moeder-kind relatie kwaliteit) de mediator vader-kind

relatiekwaliteit, geen significante voorspeller is voor sociale angstklachten, $t(90) = -1.17$, $p = .246$, $b = -.07$, $\beta = -.13$. Daarentegen blijkt dat de tweede mediator (moeder-kind relatiekwaliteit), controlerend voor mediator vader-kind relatiekwaliteit, wel een significante voorspeller is voor sociale angstklachten onder adolescenten, $t(90) = -3.22$, $p = .002$, $b = -.21$, $\beta = -.35$. Dit effect is negatief en heeft een medium effectgrootte. Dit betekent dat een hogere kwaliteit van moeder-kind relatie minder sociale angstklachten voorspelt bij adolescenten. Het totale indirecte effect van gezinssamenstelling op sociale angstklachten, controlerend voor de mediators kwaliteit moeder-kind relatie en kwaliteit vader-kind relatie, blijkt ook niet-significant, $t(90) = -1.26$, $p = .212$, $b = -3.04$, $\beta = -.30$. Ook de confidence intervals voor de mediators vader-kind relatiekwaliteit en moeder-kind relatiekwaliteit zijn bekeken waaruit bleek dat de mediators niet-significant waren, respectievelijk 95%-CI [-1.34; .75] (bootstrap) en 95%-CI [-2.16; 1.83] (bootstrap). Er is uit de eerste mediatie-analyse gebleken dat kwaliteit van moeder-kind relatie en kwaliteit vader-kind relatie het verband tussen gezinssamenstelling en sociale angstklachten niet significant bemiddelden.

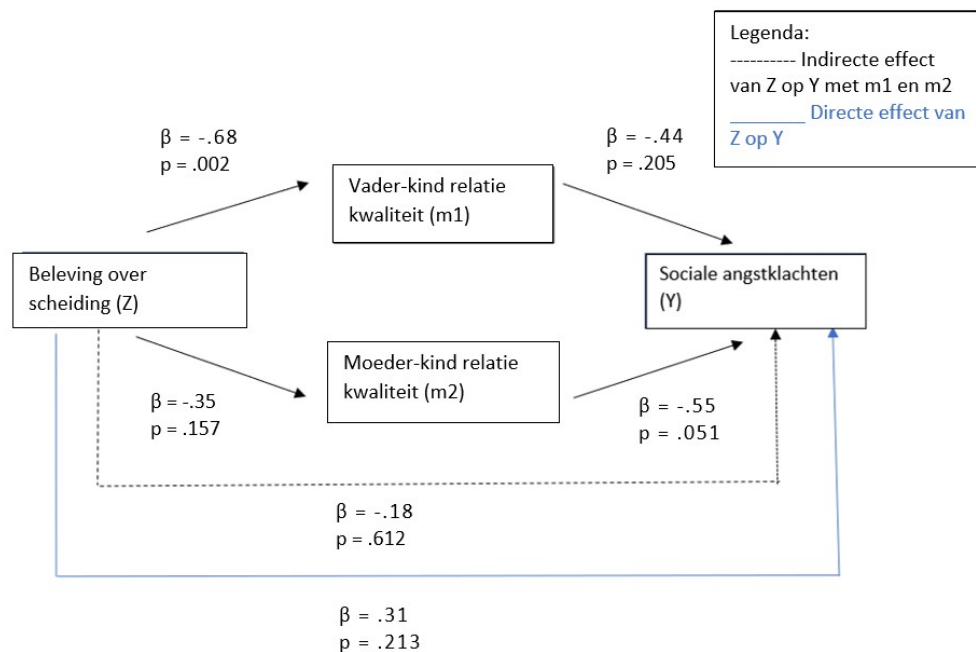
Figuur 1. De mediërende rol van ouder-kind relatie kwaliteit in de relatie tussen gezinssamenstelling en sociale angst

De tweede mediatie-analyse onderzocht de mediërende rol van ouder-kind relatiekwaliteit in de relatie tussen beleving over scheiding en sociale angstklachten. Deze steekproef bestond uit 18 proefpersonen van wie de ouders gescheiden waren en er nog contact was met beiden ouders. Twee van de 20 proefpersonen met gescheiden ouders zijn niet meegenomen in de

analyse, omdat zij de vragenlijst slechts voor één van de twee ouders hebben ingevuld. Uit de resultaten van de tweede mediatie-analyse weergegeven in figuur 2 blijkt dat het directe effect van beleving over scheiding op sociale angstklachten niet-significant is, $t(18) = 1.30$, $p = .213$, $b = .19$, $\beta = .31$. Daarentegen blijkt uit de resultaten dat de relatie tussen beleving over scheiding en vader-kind relatiekwaliteit wel significant is, $t(18) = -3.71$, $p = .002$, $b = 1.21$, $\beta = -.68$. Dit effect is negatief en heeft een sterke effectgrootte. Dit betekent dat een negatieve beleving over scheiding (meer ervaren conflicten en loyaliteitsproblemen) een lagere kwaliteit van ouder-kind relatie voorspellen. Verder toonde deze mediatie-analyse aan dat de relatie tussen beleving over scheiding en moeder-kind relatiekwaliteit niet-significant is, $t(18) = -1.49$, $p = .157$, $b = .58$, $\beta = -.35$. Ook is aangetoond dat (controlerend voor mediator moeder-kind relatiekwaliteit) de mediator vader-kind relatiekwaliteit, geen significante voorspeller is voor sociale angstklachten, $t(18) = -1.17$, $p = .205$, $b = -.15$, $\beta = -.44$. Daarnaast onthullen de resultaten dat de tweede mediator moeder-kind relatiekwaliteit, (controlerend voor mediator vader-kind relatiekwaliteit) wel een (marginaal) significante voorspeller is voor sociale angstklachten onder adolescenten, $t(18) = -2.14$, $p = .051$, $b = -.20$, $\beta = -.55$. Dit effect is negatief en heeft een medium effectgrootte. Dit betekent dat een lage moeder-kind relatiekwaliteit een hoge mate van sociale angstklachten voorspelt. Het indirecte effect van beleving over scheiding op sociale angstklachten, controlerend voor de mediators kwaliteit moeder-kind relatie en kwaliteit vader-kind relatie, blijkt niet-significant, $t(18) = -.52$, $p = .612$, $b = -.11$, $\beta = -.18$. Ook de confidence intervals voor de mediators vader-kind relatiekwaliteit en moeder-kind relatiekwaliteit zijn bekeken waaruit bleek dat de mediators niet-significant waren, respectievelijk 95%-CI [-.09; .51] (bootstrap) en 95%-CI [-.06; .36] (bootstrap). Uit deze tweede mediatie-analyse is gebleken dat kwaliteit van moeder-kind relatie en kwaliteit vader-kind relatie het verband tussen beleving over scheiding en sociale angstklachten niet significant bemiddelden.

Figuur 2. De mediërende rol van ouder-kind relatie kwaliteit in de relatie tussen beleving over scheiding en sociale angst

Discussie

De eerste onderzoeksvraag van dit onderzoek luidde: Wat is de relatie tussen gezinssamenstelling en sociale angstklachten en medieert kwaliteit ouder-kind relatie deze relatie? Er werd verwacht dat adolescenten met gescheiden ouders meer sociale angstklachten ervaren en dat deze relatie wordt bepaald door een slechtere kwaliteit van ouder-kind relatie (vader/moeder). Op basis van de resultaten van dit onderzoek, dient deze hypothese verworpen te worden. Binnen de populatie met gescheiden ouders werd er ook antwoord gezocht op de vraag: Wat is de relatie tussen beleving over scheiding (bewustzijn over conflict en loyaliteit naar ouders) en sociale angst en medieert kwaliteit van ouder-kind relatie deze relatie? Er werd verwacht dat hoe negatiever de beleving over scheiding (meer ervaren conflicten en loyaliteitsproblemen), hoe meer sociale angstklachten een adolescent ervaart en dat een lage kwaliteit van ouder-kind relatie (vader/moeder) deze relatie medieert. Op basis van de hieronder beschreven resultaten, kan geconcludeerd worden dat ook deze hypothese verworpen moet worden.

Uit dit onderzoek blijkt dat gezinssamenstelling geen voorspellend verband lijkt te hebben met sociale angstklachten en kwaliteit ouder-kind relatie (vader/moeder) lijkt hier geen mediërende rol in te spelen. Dat er geen relatie bestaat tussen gezinssamenstelling en sociale angstklachten zou mogelijk kunnen komen doordat de gezinssamenstelling

(gescheiden/ niet gescheiden) op zichzelf niet sociale angstklachten voorspelt, maar dat de beleving van een adolescent over gezinssamenstelling, het familieklimaat, een betere voorspeller is voor sociale angstklachten. Zo is uit meerdere onderzoeken gebleken dat met name de vijandigheid van ouders binnen het gezin een negatief effect heeft op sociale angstklachten (Weymouth, 2016).

Een methodologische beperking van dit onderzoek is dan ook dat gezinssamenstelling is onderverdeeld in twee groepen (gescheiden en niet gescheiden), maar dit concept lijkt wellicht complexer te zijn dan een dichotome verdeling. Het zou namelijk zo kunnen zijn dat ouders die nog bij elkaar zijn, maar veel conflicten met elkaar hebben, een slechtere impact hebben op het welzijn van het kind dan ouders die op een juiste manier zijn gescheiden. Uit onderzoek blijkt namelijk ook dat niet zozeer de scheiding op zichzelf, maar de ouderlijke conflicten aanleiding zijn tot problematisch functioneren van kinderen (Donker, 2016). Bovendien blijkt uit onderzoek dat adolescenten uit eenoudergezinnen een lager welbevinden en meer probleemgedrag rapporteren dan adolescenten uit stief- of samengestelde gezinnen (Wen, 2008). Een suggestie voor vervolgonderzoek is om de complexiteit van gezinssamenstelling mee te nemen door bijvoorbeeld het verband tussen familieklimaat, gezinsstructuur en sociale angstklachten te onderzoeken, met kwaliteit ouder-kind relatie (vader/moeder) meegenomen als potentiële mediators.

Daarnaast blijkt uit het tweede mediatiemodel van dit onderzoek dat beleving over scheiding in deze steekproef geen voorspeller lijkt te zijn van sociale angstklachten en ook in deze relatie heeft kwaliteit ouder-kind relatie (vader/moeder) geen mediërende rol. Dat er geen voorspellend verband is gevonden tussen beleving over scheiding en sociale angstklachten, is in strijd met het onderzoek van Weymouth en collega's (2019). Zij vonden in hun onderzoek namelijk dat de blootstelling aan ouderlijke conflicten verband houdt met een toegenomen risico op sociale angstklachten. Mogelijk is in dit onderzoek het verband tussen beleving over scheiding (bewustzijn over conflict en loyaliteitsproblemen) en sociale angstklachten uitgebleven door een methodologische beperking van dit onderzoek. Het tweede mediatiemodel is namelijk onderzocht binnen een te kleine steekproef van 18 proefpersonen met gescheiden ouders.

Ondanks dat er geen significante indirecte effecten zijn gevonden bij beide mediatiel analyses, zijn er wel een aantal significante directe effecten gevonden. Er bestaat in beide mediatiemodellen een significant negatief verband tussen moeder-kind relatiekwaliteit en sociale angstklachten. Dit betekent dat hoe lager de kwaliteit van moeder-kind relatie, hoe meer sociale angstklachten een adolescent ervaart. Deze resultaten zijn in overeenstemming

met het onderzoek van McDonald en collega's (2010) waaruit is gebleken dat meer steun van ouders gerelateerd is aan minder sociale angst bij adolescenten. Bovendien wordt dit resultaat ook ondersteund door de hechtingstheorie van Bowlby (1973). Deze theorie beweert dat de interne werkmodellen die adolescenten ontwikkelen in hun relatie met hun ouders, de verwachtingen van adolescenten in sociale relaties kunnen beïnvloeden. Waarbij de verwachtingen over sociale relaties samenhangen met sociale angstklachten.

Op basis van de theorie van Bowlby zou men ook een negatief (significant) verband verwachten tussen vader-kind relatie en sociale angstklachten. Deze correlatie bestaat wel tussen deze twee variabelen onderling, maar niet in de mediatiemodellen. Een tweede beperking van dit onderzoek is dat er aanzienlijk meer meisjes dan jongens hebben deelgenomen aan dit onderzoek. Dit zou een mogelijke verklaring kunnen zijn voor het feit dat alleen voor moeder-kind relatie kwaliteit een significant verband is gevonden met sociale angstklachten en niet voor vader-kind relatie kwaliteit. Uit onderzoek blijkt namelijk dat meisjes en vrouwen consequent meer angst en een hogere intensiteit van angst rapporteren dan jongens (Gullone, 2000). Bovendien blijkt uit onderzoek dat moeders de neiging hebben om met hun dochters te praten over de emotie op zich en met hun zonen over de consequenties en oorzaken van emoties (Fivush, 1989). Het lijkt hierdoor aannemelijk dat moeders meer invloed hebben op angst bij dochters dan op angst bij zonen. Overigens blijkt dat vaders vergeleken met moeders over het algemeen minder met hun kinderen praten over emoties en oorzaken van emoties (Fivush, Brotman, Buckner & Goodman, 2000).

Bovendien is er in het tweede mediatiemodel ook een significant direct effect gevonden tussen beleving over scheiding en kwaliteit vader-kind relatie. Dit betekent dat meer conflicten en loyaliteitsproblemen die een adolescent heeft ervaren gedurende de scheiding van zijn/haar ouders, een lagere kwaliteit van vader-kind relatie voorspellen. Dit is in overeenstemming met de bevindingen van Silverstein en collega's (2002) dat een veranderende ouderlijke relatie, zoals een (vecht)scheiding, een negatief effect kan hebben op de relatiekwaliteit tussen ouder en kind. Dat er geen significant direct effect is gevonden tussen beleving over scheiding en kwaliteit van moeder-kind relatie, is moeilijk te verklaren vanuit de wetenschappelijke literatuur, omdat er weinig onderzoek is verricht waarbij er wordt gekeken naar verschillende effecten van moederrol en vaderrol tijdens de scheiding op ouder-kind relatiekwaliteit. Mogelijk is dit resultaat te verklaren door een derde limitatie van dit onderzoek dat de steekproefgrootte ($n=18$) in deze analyse te klein was waardoor het effect voor moeder is uitgebleven. Daarom is een suggestie voor vervolgonderzoek om dit onderzoek te herhalen met een grotere steekproef waarbij er ook wordt gekeken naar

eventuele verschillende effecten van moederrol en vaderrol tijdens scheiding op ouder-kind relatiekwaliteit en sociale angstklachten bij adolescenten.

Overigens is een suggestie voor vervolgonderzoek om verder verdiepend te kijken naar gezinssamenstelling en de rol van ouder-kind relatie door ook het effect van de rol van stiefvader en stiefmoeder mee te nemen in de relatie tot sociale angstklachten. Uit onderzoek blijkt namelijk dat adolescenten uit stiefgezinnen of samengestelde gezinnen op psychisch niveau meer problemen ervaren (Jeynes, 2006). Dit zou mogelijk verband kunnen houden met de verhoogde stress die adolescenten ervaren door zich aan te moeten passen aan nieuwe regels en routines binnen de nieuwgevormde gezinsstructuur (Jeynes, 2006).

Uit deze studie kan geconcludeerd worden dat zowel beleving over scheiding als gezinssamenstelling geen voorspellers zijn van sociale angstklachten bij adolescenten. Bovendien lijkt de kwaliteit van ouder-kind relatie (vader/moeder) wel een belangrijke rol te spelen bij sociale angstklachten onder adolescenten. Aangezien er weinig bekend was over het verband kwaliteit ouder-kind relatie en sociale angstklachten binnen het kader van gezinssamenstelling, leveren de bevindingen van dit onderzoek een bijdrage aan de verbreding van kennis omtrent dit onderwerp. Hopelijk draagt deze kennis bij aan het beter begrijpen van de effecten van scheiding op het welzijn van adolescenten, waaronder sociale angstklachten. Echter, is er eerdergenoemd vervolgonderzoek en meer verdiepend onderzoek nodig om sociale angst onder jongeren nog beter te begrijpen en te kunnen behandelen. Het is noodzakelijk dat deze studie in combinatie met toekomstige studies omtrent dit onderwerp de toekomstige focus in behandeling richting geven waarbij er ook aandacht is voor factoren die samenhangen met sociale angstklachten, zoals kwaliteit van ouder-kind relatie.

Referenties

- Afifi, T. D., & Schrodt, P. (2003). "Feeling caught" as a mediator of adolescents' and young adults' avoidance and satisfaction with their parents in divorced and non-divorced households. *Communication Monographs*, 70, 142-173.
doi:10.1080/0363775032000133791
- Ainsworth, M. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44, 709-716.
doi:10.1037/0003-066X.44.4.709
- Akinsola, E. F., & Udoka, P. A. (2013). Parental influence on social anxiety in children and adolescents: Its assessment and management using psychodrama. *Psychology*, 4, 246-253. doi:10.4236/psych.2013.43A037
- Amato, P. R., & Afifi, T. D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and Family*, 68, 222-235. doi:10.1111/j.1741-3737.2006.00243.x
- Bos, H., Gelderen, van, L., & Gartrell, N. (2015). Lesbian and heterosexual two-parent families: Adolescent-parent relationship quality and adolescent well-being. *Child Family Studies*, 24, 1031-1046. doi:10.1007/s10826-014-9913-8
- Boutelle, K., Eisenberg, M. E., Gregory, M. L., & Neumark-Sztainer, D. (2009). The reciprocal relationship between parent-child connectedness and adolescent emotional functioning over 5 years. *Journal of Psychosomatic Research*, 66, 309-316.
doi:10.1016/j.jpsychores.2008.10.019
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Separation: anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2018). 3 op 10 vijftienjarigen wonen niet met beide ouders. Geraadpleegd op: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/18/3-op-10-vijftienjarigen-wonen-niet-met-beide-ouders>
- Donker, D. E. (2016). *Ouderlijke conflicten, gezinsstructuur en loyaliteitsproblemen* (Masterthesis, Universiteit Utrecht). Geraadpleegd op: <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/341670>

- Faul, F., Erdfelder, E., Buchner, A., & Lang, A. G. (2009). Statistical power analyses using G*Power 3.1: Test for correlation and regression analyses. *Behavior Research Methods, 41*, 1149-1160. doi:10.3758/BRM.41.4.1149
- Fivush, R. (1989). Exploring sex differences in the emotional content of mother– child conversations about the past. *Sex Roles, 20*, 675–691. doi:10.1007/BF00288079
- Fivush, R., Brotman, M. A., Buckner, J. P., & Goodman, S. H. (2000). Gender differences in parent– child emotion narratives. *Sex Roles, 42*, 233–253. doi:10.1023/A:1007091207068
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1985). Children’s perceptions of the personal relationships in their social networks. *Developmental Psychology, 21*, 1016–1022. doi:10.1037/0012-1649.21.6.1016
- Grych, J. H., Seid, M., & Fincham, F. D. (1992). Assessing marital conflict from the child’s perspective: The children’s perception of interparental conflict scale. *Child Development, 63*, 558-572. doi:10.1111/j.1467-8624.1992.tb01646.x
- Gullone, E. (2000). The development of normal fear: A century of research. *Clinical Psychology Review, 20*(4), 429-451. doi:10.1016/S0272-7358(99)00034-3
- Jeynes, W. H. (2006). The impact of parental remarriage on children: A meta-analysis. *Marriage & Family Review, 40*, 75-102. doi:10.1300/J002v40n04_05
- Kashdan, T.B., & Herbert, J.D. (2001). Social anxiety disorder in childhood and adolescence current status and future directions. *Clinical Child and Family Psychology Review, 4*, 37-61. doi:1096-4037/01/0300-0037\$19.50/0
- Kessler, R. C., Avenevoli, S., & Merikangas, K. R. (2001). Mood disorders in children and adolescents: An epidemiologic perspective. *Biological Psychiatry, 49*, 1002-1014. doi:10.1016/S0006-3223(01)01129-5
- Lansford, J. E. (2009). Parental divorce and children's adjustment. *Perspectives on Psychological Science, 4*, 140-152. doi:10.1111/j.1745-6924.2009.01114

- La Greca, A. M., & Stone, W. L. (1993). Social anxiety scale for children-revised: Factor structure and concurrent validity. *Journal of Clinical Child Psychology, 22*, 17–27. doi:10.1207/s15374424jccp2201_2
- Maas, C.H.A.M. (2016). Echtscheiding: ouderlijke conflicten en internaliserende problemen bij kinderen. (Masterthesis, Universiteit Utrecht). Geraadpleegd op: <https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/336031>
- Mak, H., Fosco, G.M., & Feinberg, M. (2017). The role of family for youth friendships: Examining a social anxiety mechanism. *Journal of Youth and Adolescence, 47*, 306-320. doi:10.1007/s10964-017-0738-9
- McDonald, K. L., Bowker, J. C., Rubin, K. H., Laursen, B., & Duchene, M. S. (2010). Interactions between rejection sensitivity and supportive relationships in the prediction of adolescents' internalizing difficulties. *Journal of youth and adolescence, 39*, 563-574. doi:10.1007/s10964-010-9519-4
- Schreier, S.S., & Heinrichs, N. (2010). Parental fear of negative child evaluation in child social anxiety. *Behaviour Research and Therapy, 48*, 1186-1193. doi:10.1016/j.brat.2010.09.001
- Seema, G. B., & Kumar, V. G. (2017). Self-esteem and social anxiety in adolescent students. *Indian Journal of Positive Psychology, 8*, 435-438. Geraadpleegd op: <http://www.iahrw.com/journal.php?numb=2&year=2017&issue=9>
- Silverstein, M., Conroy, S. J., Wang, H., Giarrusso, R., & Bengston, V. L. (2002). Reciprocity in parent-child relations over the adult life course. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 57*, 3-13. doi:10.1093/geronb/57.1.S3
- Snow, J. (2012). Qualtrics survey software: Handbook for research professionals. Provo, Utah: Qualtrics Labs, Inc. Geraadpleegd op: <https://www.qualtrics.com/support/research-resources/cite-reference-qualtrics-research/>
- Van Zalk, N., & Van Zalk, M. (2015). The importance of perceived care and connectedness with friends and parents for adolescent social anxiety. *Journal of Personality, 83*, 346-360. doi:10.1111/jopy.12108
- Von Bertalanffy, L. (1968). General system theory: foundations, development, applications. New York: Braziler.

Wen, M. (2008). Family structure and children's health and behavior: Data from the 1999 national survey of America's families. *Journal of Family issues*, 29, 1492-1519. doi:10.1177/0192513X08320188

Weymouth, B.B. (2016). A moderated mediation model of changes in adolescent social anxiety symptoms: The contribution of adolescents and their relationships with parents, peers, and teachers. The University of North Carolina at Greensboro.

Weymouth, B. B., Fosco, G. M., Mak, H. W., Mayfield, K., LoBraico, E. J., & Feinberg, M. E. (2019). Implications of interparental conflict for adolescents' peer relationships: A longitudinal pathway through threat appraisals and social anxiety symptoms. *Developmental Psychology*, 55, 1509-1522. doi:10.1037/dev0000731

Zaalberg, E. (2008). *De samenhang tussen ouderlijke conflicten, echtscheiding en het zelfvertrouwen van jongeren* (Masterthesis, Universiteit Utrecht). Geraadpleegd op: <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/34444>